

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 22

1 Մարտ 1899



ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատը՝ Այի Ջառուսի Թիւ 20

1899

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—==—

1 Ս. Պատարագն էս ժամերու մատուցումն Քրիստոնէ-
ութեան մատաղ տիոց մէջ՝ քննադատուած Բագմավկայէն .

2 Ալպեանք .

3 Քրիստոնէութիւնն մատաղ տիոց մէջ .

4 Գանձարանք Հայ լեզուի .

5 Ս. Սարգիս — Ս. Ազնես .

6 Ս. Գրոց ժամանակագրութիւնը .

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

ԻՃՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

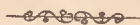
ԹԻԻ 22

1 ՄԱՐՏ 1899

«Ս. ՊԱՏԱՐԱԳՆ ԵՒ ԺԱՄԵՐՈՒ ՄԱՏՈՒՑՈՒՄՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԱՂ ՏԻՈՑ ՄԷՋ»

ՔՃՆԱՊԱՏՈՒԱԾ ԲԱԳՄԱՎԿԱԿՆ



ՊԱՏԿԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 21 եւ վերջ)

Դիտեցէք Մեծ. Հատուածադիր Քննադատ, եթէ Պատւ
մութեան էջերն դարձունելու ըլլաք՝ պիտի հանդիպիք այն
տեղ յորում Հաւողիկեան ժողովն (363ին) ԽԹ կանոնովն կը
հրամայէ՝ Բաց ի կիւրակէէ եւ շարաթէ Քառասնորդական պա-
նոց մէջ հաց ջրեկանել : Ինչպէս ունի եւ մերս Ս. Իմաստա-
սէր Հայրապետ : Պահոց երկարատեւն էր այս մինչեւ արեւ-
մուտք . մինչեւ սովորական պահոցն մինչեւ ժամն ինն կ'եր-
կարէր եւ ապա կը լուծուէր Ս. հաղորդութեամբ : Նոյնպէս
նաեւ պիտի տեսնէք՝ որ առաջնորդք եւ հովիւք ըստ
պահանջելոյ հարկին՝ մանաւանդ հարուածներու եւ հալածա-
նաց ժամանակ՝ Պահք կը հրամայէին , օրական կամ շաբա-
թական : Այդ օրերուն հաղորդել անգամ չէր օրէն . եւ ոչ
յոտին կալ . այլ ի գոռն :

Այս կրկին նկատումներն ունենալով աչքի առջեւ , կրնա՞ք

արդեօք ապահովել զմեզ՝ թէ Ձեր Մետիլինացի բանակին ճակատելուն եւ ծնրադրութեան օրն՝ պահոց օր մը՝ կամ Շտաթապահոց կամ Բառասնորդաց մէջ նշանակէ այդ աղաքէն բառն : Եւսեքի իրաւունք ունի . ի ծունր աղօթելն Բրիստոնէից համար օտար ռով կրնայ ըսել . անոնց Պահոց եւ Սգոյ սովորութիւնն է այդ : Այլ Ձեր առաջարկած այս հատուածին մէջ օրուան յիշատակութիւն չկայ . Դուք որպէս զի Ձեր մտաց համեմատ կարենայիք մեկնել զայդ՝ պէտք էր որ նախ օրն հաստատէիք , ապա ջրէիք Փրուկաուտեանց վկայաբոնին բաց եւ ակնյայտնի վկայութիւնն . եւ այդու իսկ դեռ կը մնար մեզ խօսիլ : Տերաուղիանոս յիշեալ հատուածին մէջ պահոց կամ հսկմանց վրայ խօսելով կ'ըսէ . Պաշտամանց կատարումն եւ հաղորդութիւնն արդարացնելու համար՝ հաւատացեալք ափի մէջ կ'առնեն զՍ . Հացն , եւ այլ եւս յոտին կանգուն կեցած՝ (վասն զի ներկայ է Փրկիչն)՝ աղօթքն կ'աւարտեն , եւ ապա հաղորդին սահմանեալ ժամուն եւ մի՛ յառաջ : Ոտից վրայ կանգուն կենայն ցնծութեան նշանն էր . իսկ ի ծունր կամ ի գունդ կամ յերկիր խոնարհածն՝ սգոյ եւ պանոց : Կարդացէք նաեւ՝ եւ մանաւանդ ուր կը համեմատէ Պահքն գինուարաց հսկմանց հետ : Եւ այս Տերաուղիանոսի վկայութիւնն է : Ուրեմն ունի՞ք արդեօք բաւական պատճառ եւ փաստ այս ամենն մերժելու եւ յաւանդարար օրինադրելու , թէ « Ծնրադիր աղօթելն նոյն իսկ պատարագի արարողութեան մասն էր , ուրեմն եւ տերունական աւուր յատուկ . (ուշ գրէք դեռ յետ ժողովոյն Նիկիոյ Փաւստոս կ'աւանդէ՝ Ծովայ Մամբրէ վանոց մի պատարագիչի համար , քի իբրեւ ասաց՝ Հայր մեր որ յերկինս , եղ ծունր եւ կայր յաղօրս յերկար . եւ մինչդեռ , եղեալ էր ծունր եւ կայր յաղօրս . եւայլն . (Ե . ԻԸ) : » Այլ ո՛չ Մեծ . Քննադատ . Քրիստոնէական մատաղ տիոց մէջ ոչ Ս . Հացին բեկումն ծնրադրութեամբ կը կատարուէր , եւ ոչ ծնրադրութեան օրն՝ Ս . Հացին բեկումն : Վերին վկայութիւնք եթէ չբաւականացան զՁեզ համոզել՝ սակայն պէտք է վստահիք գէթ բնականէն ստիպեալ՝ թէ յերկիր խոնարհելն , ի գունդ ինչալն , ի ծունր զալն , սգոյ տրամուծեան եւ ցաւոց նշան են : Սուգն եւ ցնծութիւն ինչպէս կրնան միաբանիլ : Այլ կարծեմ թէ աւելորդ է ժամաւաճառ ըլլալ : Բնականն մերձեցունելով Ձեզ ի խորհ՝

ցոյց կու տամ Աւետարանքն , մինչ Յիսուսի առջեւ
ի ծունր կ'իջնեն աղաքաւորք : (Ուշ զրէք աղաքաւոր բառին
եւ համեմատեցէք վերնոյն հետ) : Դիտեցէք նախկին Բրիտ-
տոնէից եւ աղաչաւորներու կեցուածքն , հեթանոսականն ,
եւայլն . *Civiltà cattolica* 15 Սեպտ. 1888 . եւ էջ 727-734 :
Տեսէք Յիսուսի ի պարտէզին ծնրադրութիւնն արտասուօք .
Պաւղոսի ի ծունր գալն . եւայլն :

Տէրունի ոսյն օրինակէն մարդուած Բրիտոնեայք նախ-
կին Եկեղեցւոյ՝ Փեսայն կորսնցուցած օրերուն յիշատակին ի
գուճա կ'ազօթեն :

Պատկերի այդ թերթերն որ բազդ կամ զժախտութիւն
ունեցած են քննադատուելու , (այսչափ խոկուն քննութեամբ) ,
ցոյց տուած էին նախկին Բրիտոնէութեան ամենահաւատ-
վկայից միոյն պատուական ջատագովութիւնն յայդ . Պրուտեն-
տիոսի երգէն պատասիկ մը .

« Զքեզ ձայնիւ զքեզ երգով եռանդուն , արտասուօք եւ
« երգովք անկեալ ի գուճա ուսաք աղերսել : »

Յիշած էինք հոն Տերտուղիանու *De coron. milit.* III.
յիշած էինք Յերոնիմոսայ Մեկն. Եփես. թղթ. յռջր. ուր բաց
արձակ կ'ըսէ . « Մինչեւ ցՊենտեկոստէ (Պաւղոս) մնաց յէփե-
« սոս . ցնծութեան եւ յազթութեան օրեր , յորս ոչ ծուր կը
« կրկնենք եւ ոչ յերկիր կը կորանանք . այլ Տիրոջ հետ յառ-
« նելով՝ դեպ ի վեր յերկինս կը համբառնանք » :

Կարելի՞ էր արդեօք այս ամենն անտես ընելով Ծովաց մի
պատարագիւն ըրածն՝ (այդ ալ գուցէ թէ նման քննութեամբ)
մէջ տեղ նետել : Կարելի՞ էր արդեօք՝ երբ Պատկեր կ'ըսէ՝ թէ
« Նոյն իսկ Նիկիոյ ժողովին կանոնաց մէջ հաստատուեցաւ այս
սովորութիւն » , առանց բնաւ կասկածի իջնել հրապարակ եւ
քարոզել՝ թէ « ծնրադիր աղօթելն նոյն իսկ պատարագի ա-
րարողութեան մասն էր , եւ չնաչխարհիկ տրամաբանութեամբ
հետեւցունել՝ « ուրեմն եւ տերունական առուր յատուկ »
ինչո՞ւ , ի՞նչպէս . — վասն զի դեռ , յետ ժողովոյն « Նիկիոյ
Փաւստոս կ'աւանդէ՝ քե ծովաց մի պատարագիւն այն-
պէս ըրեր է » : Ո՛հ , կարի է Ուրեմն մեր յիշատա-
կած Աւետարանքն , Դործքն , Պրուտենտիոս , Յուստինոս ,
Փրուտտոս , Տերտուղիանոս , Յերոնիմոս , եւայլն . բնաւ
արժէք չունին : Այդ մի պատարագի՞ւն է ամենազօր վկայ
եւ պաշտպան Զեզ :

Այլ որ տոհմային ազդեցութենէ ի սպառ ազատ լինելով՝ կարող էք՝ (մեղք)՝ Արդոյ հաստուածադիր, շատ աւելի խստութեամբ վարուիլ Ձեր հետադասութեանց մէջ, (ըստ ձեր բանից) . Դուք որ սովոր էք մանրամասն զննել վերքին խորն եւ ըստ այնմ խորանել ձեր սովորեալ եղանակաւ (մեղք) միշտ . ինչպէս գէթ մտքերնէդ չանցուցիք հասարակաց առածն՝ թէ Մի ծիծառն դարուն ոչ բերէ : Եթէ այսպէս են ամեն գրութիւնք՝ պարտաւոր է Պատկերն ժամաւաճառ ըլլալու :

Դուք որ զարմացած յապուշ կրթած կը հարցունէք ի վերջոյ, թէ « Ինչո՞ւ Պատկերն առանց ջրելու նախ իրեն հակառակ փաստերն՝ (մինչդեռ ոչ կամք եւ ոչ պարտք ունի առ այդ) ափ յափոյ այսպէս կարծիքներ կը յայտնէ » , չխորհեցա՞ք թէ նոյն խօսքն այսօր Պատկերն իրաւամբ Ձեզ կը դարձունէ իբր վերջին բան :

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹ .

ԱԼՊԵԱՆՔ



ԱԼՊԵԱՆՅ ՃԱՄԲԱՆԵՐՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 21)

Երկաթուղւոյ հաստատուելէն ի վեր Սենիս լեւան ճամբան երեսէ ինկաւ. նոյն իսկ իր անունն անյիշատակ մնալով՝ փոխանցեցաւ իր նախանձորքին վրայ ։ Մինչեւ Մոստանա երկաթուղին եւ կառագնաց ճամբան իրարու զուգահեռական կ'ընթանան ։ Անկէց անդին կառագնաց ճամբան Արքի երկայնութեամբն կը շարունակէ , երթալով հեղեղաթափ սաստկութիւն կ'առնէ, եւ Գաղղիոյ դէմ կառուցուած բայց զաղղիական դարձած էսէյոնի ամրութեանց շարժական կամուրջներէն անցնելով՝ Վանուազի կապանին բաժանման կէտին վրայ կանգնեալ Դէրմինեօնի առջեւէն կը հասնի Լանլըպուրկ ։ Այս խեղճ զիւղին ապրուստը իր ճամբան էր . շոգեկառքն թէ այս եւ թէ այն հարուածեց մահացու ։ Վանուազի անունը պահենք մտքերնիս , քիչ ատենէն պիտի հռչակուի ։ Եթէ այս ճամբան կտրողներն՝ Մարիոս Կոստանդիանոս մեծն Կարոլոս , Պիոս է , որ երկու անգամ Սենիս լեւան այս ճամբան ըրաւ , առաջինն 1804 ին զնաբուէոն օժեկու համար եւ երկրորդն 1808 նոյն ճամբով իւր բանտարկեալ զինուորներու պահպանութեամբ , եթէ զարձեալ նոյն այս ճամբայն կտրել ստիպուէին ասոնք ամենն ալ շոգեկառքն պիտի ընտրէին յայտնապէս ։ Աստուած չընէ որ անցեալ փոռքն այսօր անարգեամ , սակայն պարզութիւնն սիրելով ստիպուած եմ խոստովանիլ՝ թէ մինչեւ 1964 մեզր բարձրութիւն գրեթէ նշանաւոր տեսք մը չունի այս ճամբայ , Ալպեանց միւս ճամբաներուն հետ բաղդատելով Կապանէն (1964 մ.) հիւսիսէն եւ հարաւէն Վալուազի սառնարաններուն եւ Արքի եւ Իղերի ծինդեան գեղեցիկ տեսարաններն ունինք . պզտիկ լճակ մը՝ որ տարին ութ ամիս սա-

աած՝ եւ սակայն անուշահամ կարմրախայտեր կ'ընծայէ առատ առատ : Միակերպ լեռնադաշտէ մը յետոյ՝ Սենիդ գետին երկայնութեան զառթալին՝ Սենիս լեռան եւ Ռոչմըլոն սառնապատին մէջէն՝ հիատեսիլ գեղանկարներ կ'ընծայէ , դեռ Սիւզ չհասած : Այս փոքրիկ չքնաղ քաղաքն Սենիս լեռան եւ Ճինեվրայի սարին անցքերուն բանալին է : Լեռնաբնակներուն իշխան Քոթի բնակարանն էր . Օգոստոսի անուան եւ պատուոյն նուիրական յաղթական կամար մը կայ ճերմակ մարմարինէ խնամով պահուած : Իր գեղատեսիլ դիրքն , հին յիշատակարանքն , արժանաւոր էին ամեն ուղեւորներու այցելութեանց . սակայն երկաթուղին շատ բարձրէն կ'անցնի . կայարան մը չկայ մերձաւոր , առանձին ձիւղ մը երկաթուղւոյ կը կապէ քաղաքն վերին կայից հետ :

Փոքուն Ս. Բեռնարդոսի ճամբան Ալպերդփիի գեղեցիկ կայարանէն կ'սկսի . բարձր Իզերի չքնաղ ձորահովտէն կը բարձրանայ մինչեւ Պուր Սէն Մօրիս : Սալուայի այս մասն՝ մի միայն սքանչելիք է :

Պուր Սէն Մօրիս Փոքուն Բեռնարդոսի ոտքին վրայ հրաշալի տեսարանով քաղաք մ'է : Ասոր մօտ է այն լեռն որ 1877ին այնչափ աղմուկ հանեց : Մաս առ մաս կը տապալէր , հաստատուն ժամանակամիջոցով : Սակայն քանի մը տուն աւրելէ կործանելէ յետոյ դադրեցաւ աւերածն : Տեղացի կանանց ագանելիքն եւ մանաւանդ Ֆրոնցիէր (ճակատադիր) կոչուած գլխադիրք զարմանալի են : Մինչեւ Փոքր Բեռնարդոսի կապանն երկայն մանուածապատ ճամբայ մ'ունի , գեղեցիկ տեսարաններով որք շարունակ կը փոխուին : Բարձրակէտն չհասած (2186 մետր) Ս. Բեռնարդոսի Փոքուն Ասպնջարանն կայ : Ինն հարիւր տարիէ ի վեր յաճախող անթիւ ուղեւորաց մէջէն չատերն այս երկար ճամբուն վրայ յոգնութենէ կամ անօթութենէ եւ մանաւանդ ցրտոյն սաստկութենէն կը մեռնէին . ինչպէս նաեւ Մեծին Բեռնարդոսի ճամբուն վրայ : Մարդ մը՝ քրիստոնէական զթով ին՝ մտածեց օգնել այս խղուառներուն . Մենթոնի Ս . Բեռնարդոսն : Իր կենսանկարն ամենահաւատարիմ պատմութիւն մ'է , բարեպաշտ երիտասարդի մը վէպն եւ արկածներն կրնանք անուանել : Սալուայի հին եւ նշանաւոր ընտանեաց մը զաւակ էր , որուն յաջորդութիւնն դեռ Աննըսի լճակին վրայ կառուցուած Մենդոնի դղեակն կը բնակի : Բարիի համալսարանին մէջ կատարելով իր ուսումն երբ հայրենի

տունը կը դառնար , հայրը՝ իբր աւետիս կը հաղորդէր որդւոյն համար ընտրած գեղանի եւ աղնուատոհմ աղջկան անունն , Մարկրիդ ար Միովանս : Որդին յայտնեց իր կոչումն , որ աւելի եկեղեցականութեան կողմն էր քան ամուսնութեան , սակայն չընդդիմացաւ : Պատկին օրն հասնելով՝ փեսայացուն անյայտ եղած էր : Գիշեր ատեն անդունդի մը վրայ նայող պատուհանէն կծիկը դրած էր : Սիրուն նամակով մը կ'աղաչէր իր ծնողաց եւ նշանածին՝ ներել իրեն , վասն զի անընդդիմանալի կոչումն ունէր զէպի Հռովմ եւ եկեղեցականութիւն : Այս զգացմամբ յայտնի է թէ միջակ ամուսին մը պիտի ըլլար , մինչդեռ մեծ սուրբ մը հանդիսացաւ : Առօրացի աւագերէջ ընտրուելով 963 ին մտադրածն կատարեց : Իրեն նման զգայուն քանի մ'անձանց օգնութեամբ՝ մերձակայ լեռներուն սառնապատ միայնութեան մէջ երկու ասպնջարան հիմնեց . որոնց՝ երախտագէտ ժողովուրդն նուիրեց անոր անունը : Փոփոխակի միոյն եւ միւսին մէջ ընակեցաւ : Իրեն յաջորդներուն սրտին մէջ նոյն մարդասիրական գութը տպաւորուած է : Տարին միջին հաշուով 12000 աղքատ մարդ եւ ճանապարհորդ կ'անցնի Փոքր Բեռնարդոսէն , իսկ Մեծէն 20000 հոգի : Խորհեցէք ուրեմն , 900 տարիէ ի վեր եթէ այս երկու Բեռնարդոսներն չըլլային՝ ուր ճանապարհորդք ապաստանարան եւ կրակ կերակուր եւ տեղ կը գտնեն , եւ շատ եւս ահաղին ձեան հիւսիսէ կը պատսպարուին : Ի՞նչ եւ ո՞րչափ պիտի ըլլար այդ խղճալեաց կորստեան թիւն 900 տարիէ ի վեր : Փոքր Բեռնարդոսն իտալական բաժնին մէջ է , գաղղիական հողէն քանի մը քայլ հեռու . Իտալիոյ զինուորական եւ կրօնական շքանշանն ունի Սան Մաուրիճիօ է Լաժժարօ , մեծաւոր մ'ունի , քանի մը սպասաւորներով , ով որ ուղէ անվճար կրնայ պատսպարուիլ կերակրուիլ եւ հոգացուի :

Ասպնջարանին եւ կապանին վրայ կը հսկէ Սպիտակ լեռան ալեղարդ գլուխն եւ մի քանի սպիտակ սրածայրք նոյն լեռան : Վեռնէի սիրուն փոքրիկ լճակին մօտ՝ ճամբուն վրայ՝ կճեայ յաղթ կոթող մը կայ , Արամազդայ նուիրական տաճարին միակ մնացորդն . հոս է նաեւ Աննիբաղայ կրկէսն , ուր մարտախորհուրդ ժողով կազմած է կ'ըսեն կարքեղոնացի զօրապետն Իտալիա իջնելէն առաջ : Փոքուն Բեռնարդոսի մօտ դանուօղ սրածայր ապառաժէն՝ որ Լանսպրանիէդ կը յորջորջուի՝ պարզուօղ տեսարանն հմայիչ է : Ալպեանց զէմ մեղանչել է

մինչեւ Փոքրն Բեռնարդոս հասնելէն յետոյ չնուիրել քանի մը ժամ եւս այս բարձունքն մալլցելու : Վասնզի կասկածն անգամ չկայ , յոգնութիւնն անզգալի է : ասպնջարանէն 800 մեղր բարձր է չրջահայեաց ակնապարար տեսարանն : Առջեւ , մօտիկ , դէպ հիւսիս՝ ունիս Սպիտակ լեռն իր ահռելի շղթայովն , սրածայրերովն , սառնարաններովն , որ չեշտակի դէպ իտալիս կը խոնարհին . չարունակութեամբն՝ այն հսկայ կրկէտներն զոր Միլանէն նկատեցինք . Վլան , Գոմպինո , Սէրվէն , Տան Պլանչ , Միչապէլ , Վարդ լեռն , եւ այլն . միայն զլիսաւորներն յիշելով : Հարաւէն եւ արեւելքէն Կրայեան Ալպեանց մի մասն . իտալական ստոնարանաց ամենէն մեծն Ռուիդոր : Արեւմուտքէն Սափուայի եւ Տոֆինէի Ալպեան շղթայքն : Այս գմբեթներու , ցցունքներու , բրգաձեւ ամբարտակներու տակ՝ որոնք զիրար խել կարծես փափաքին սպիտակութեամբ եւ բարձրութեամբ , վարը կը տարածուին ծմականիստ հովիտներ , ձորեր , ծործորներ , հեղեղներ , լճակներ եւ մարգագարդ ծաղկաւէտ դաշտեր իտալիոյ եւ Գաղղիոյ :

Ալպեանց մէջ շատ դիւրին չէ այսպէս 3,000 մեղր բարձրութիւն ունեցող զեղատեսիլ դիտարան մը ելլալ այսչափ դիւրաւ : Ասպնջարան իջնելն խաղ մ'է եւ հաճոյք միանգամայն . անկէց վար ճամբայ կայ ամենազուարճ մինչեւ Աոսդա : Աոսդայի ձորահովիտն Ալպեանց թանգարանն է կամ մանրանկարն . ամեն բան կայ հոն . առջեւ՝ քովերդ՝ սառնարաններ կը պատեն . անտառ , ջրվեժ , հոսանք , գետ , կողմնակի ձորեր , բարձանց վրայ կիսաւեր դղեակներ , եւ որչափ իջնէք՝ այնչափ իտալական հրաշալի բուսականութիւն : Ո՛վ չցիտէ Աոսդայի անցեալն . հռովմէական հին յիշատակարաններու պահարանաց մին . նախկին անուէն է՝ Աուկուսդա Սալաստորում :

Հոս դարձեալ ունինք Մեծին Բեռնարդոսի ճամբան . ուր մտնենք , Վերի յիշուած ճամբաներուն մէջ մին՝ կէս առ կէս Գաղղիոյ եւ իտալիոյ կր վերաբերին . իսկ այս Բեռնարդոսի ճամբան Զուիցերիոյ մէջէն կ'ըսկսի եւ կը վերջանայ Աոսդայի մէջ : Թէպէտ եւ բուն կառագնաց ճամբայ մը չէ , եւ վերին մասն հռովմէացւոց շինած ջորոյ ճամբայն է , սակայն իր անուան եւ իր անցորդաց թուոյն մեծութեան պատճառաւ՝ Ալպեան առաջին մեծ ճամբայից մէջ կը դնեմ : Մեծն Բեռնարդոս նշանաւոր է իր Ասպնջարանին համար զլիսաւորապէս . որ այսչափ դարերէ ի վեր սիրոյ մեծ արտայայտութիւնն կը կա-

տարէ տնթիւ անհամար խղճալի թշուառներու : Սակայն պատմութեան անսակէտով ալ նշանաւոր է այս անցքն . 1800ին գաղղիական բանակն իր ծանր հրետանին քաշելով քաշկռտելով կը տանէր ի Մարենկո : Եւ իրենց պետն ջորւոյ մը վրայ իր առաջնորդին հետ կը խօսակցէր : Կը ցուցուի այն տեղն՝ ուր ջորւոյն ոտքը սահելով՝ ապառայ գաղղիական աշխարհակալն իրեն հետ պիտի կործանէր անգնդոց խորն : Մեծին Բեռնարդոսի միայնակեացք մեծ օգնութիւն մատուցին այն ատեն գաղղիական բանակին , եւ Լուզովիկոս ԺԵ սարեկան փոքր շնորհ մը կ'ընծայէր այդ վանքին . 1500 գաղղ. ոսկի : Այլ մինք ներկային դառնանք : Երբ 2620 մեղք բարձրութեան հասնինք՝ տմայի ուրերու մէջ ամայի կերպարանքով ցցուած ասպնջարանին առջեւն ենք : Եղբայր մը կ'ընդունի զմեզ , եւ լաւ ճաշիկ մը տալէն յետոյ՝ եթէ պիտի զիշերենք հոն՝ կը տանի զմեզ անպաճոյճ այլ լաւ կահաւորեալ սենեակ մը , ապա կ'առաջնորդէ դէպ ի սրահ մը՝ ուր կրակն կը ճարճաւոր դաշնակի մը մօտ . գաղղիացի տիկնոջ մ'ընծայ : Միայնակեցաց հետ ճաշակից ենք . աղատ է խօսակցութիւնն , օգտակար եւ զուարթ : Անպիտայի տիկնոջ մը հետ միասին զանուեցայ հոն , տառնուէրոս ժամ շարունակ քալած էր այն օրն եւ դեռ յոգնութեան նշան չունէր : Վերելիցը վրայ էր խօսքն , ամեն ծանօթ լեռներուն ալցելութիւն տուած էր : «Տիկին , ըսաւ միայնակեաց ծերունի մը . դեռ լեռ մ'ալ կայ ելլելիք . — Ո՛հ , ո՞րն է արդեօք , կ'աղաչեմ . — Դեռ ժամանակ կայ , սակայն պէտք է այդ վերելքն ալ կատարել . . . դէպ երկինք» :

Չմեռն — 25⁰ աստիճան կը խոնարհի ջերմաչափն . իսկ ձիւնն 10է մինչեւ 15 մեղր կը բարձրանայ : Բոլոր ձմերուան պէտք ըլլալիք կերակուրն ամարէն կը հայթայթուի . իսկ փայտն վարի ձորերէն կը բերուի . ամենն ալ ջորիներու կռնակն : Յայտնի է թէ վատտուող կ'ըլլան այս տեղ բնակողներն : Հիւանդավիւնք ուրիշ վանքեր կը փոխադրուին . իսկ վառնդաւոր վիճակի հասնողներն Մարիլինի մայր վանքն կը դառնան ի Վալէ : Ամեն օր երկու հոգի կ'ելլայ քննութեան . մին Իտալիոյ կողմն , միւսն՝ Զուիցերիոյ , հետերնին ունին գինի եւ հաց տանող սպասաւոր մը եւ մէկ երկու այն հոգակաւոր չուներէն իբր յառաջապահ : Ուղեւորներու ի խնդրի կ'ելլան : Կը զօրացունեն զանոնք եւ քալելու կ'ըստիպեն՝ երբ տեսնեն թէ մահուան կարապետ եղօղ քաղցր բունն կը ջլատէ զա-

նոնք : Շատ անգամ ձեան հիւսերէն կ'ազատեն , եւ մերթ եւս միասին կը թաղուին : Ասպնջարանէն տաօը վայրկեան հեռու խաչ մը տնկուած է . ողջոյն ըսէք հանգստի . Հ. Յրանստա այդ տեղն 1845 նոյեմբերի 5 ին կը նահատակուէր եղբօր սիրոյն նուիրուելով , եւ քանիննր այսպէս :

Իսկ այն շուներն , Ս. Բեռնարդոսի շուներն , որոնց վրայ կը դառնայ հասարակաց սէրն , Իրաւամբ , սակայն զանոնք վարողներն մոռնալու չէ : Սքանչելի բնազդմամբ մը՝ առանց բնաւ ձեան երեսէն իրենց ճամբան մոլորելու կը վազեն կը սուրան մարդ որսալու հետամուտ յօգուտ մարդոյն : Ձգլիւիչ են ասոնց պատմութիւնք որոնց հսկայինն միտոյն յիշենք հոս : Պարի է շան անունն : Ձիւնը կը տեղար , Պարի միայնակ կը թափառէր . կը նշմարէ հեռուէն իր որսն՝ կը վազէ : Կին մը ցրտահար տարածուած ձեան վրայ փոքրիկ աղջիկն զրկին մէջ : Ճերմակ պատեանն սկսած էր ամբողջովին ծածկել խղճալի արարածներն : Մայրը մեռած էր . փոքրիկն կը շնչէր տակաւին : Պարի կ'ըսկսի իր շնչովն ոգեւորել փոքրիկ արարածն : Սակայն ասպնջարան դիմելու էր շուտով , ինչպէս : Փոքրիկին քով կը պառկի եւ այնչափ շարժում կ'ընէ՝ մինչեւ պզտիկ աղջիկն կը փաթթէ թաթիկներն շան վզին եւ չթողուր : Շունը կը տապալի , կը կանգնի , կռնակին վրայ կ'առնէ իր գանձն եւ կը հասնի ասպնջարան :

(Շարայարեկի)



ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԻՒՆՆ ՄԱՏԱՂ ՏԻՈՑ ՄԷՋ

Գուցէ թէ ոչ այնչափ կարեւոր՝ սակայն բոլորովին աւելորդ չէ յիշելն՝ թէ մեր նպատակն է այս գրութիւններով ինչպէս եւ անցեալներովն՝ ճնազոյցն ինչորեւ. ինչպէս որ վերնագրէն յայտնի է : Այսպէս երբ կրեակէից Պատարագին կամ Ծննդեան տօնին կամ ուրիշ կէտի մը վրայ խօսեցանք անցեալներն, եւ մեր Եկեղեցւոյ սովորութիւնն համեմատեցինք հետը, յայտնապէս չուզեցինք ըսել՝ թէ առ հասարակ եկեղեցին կամ թէ Մերն յարատեւ անփոփոխ պահած ըլլան մին կամ միւսն դարուց չըջանին մէջ. այլ հնազոյնն եւ ներկայն համեմատեցինք : Ի՞նչ փոյթ ինձ աստէն միջանկեալ շփոթ այլալուրիւնք յիշատակել : Այսպէս են նաեւ հետեւեալներն :

Յայտնի է թէ պահոց հաստատութեան վրայ խօսիլ աւելորդ է . սակայն աւելորդ չէ անշուշտ յիշելն՝ թէ Եկեղեցւոյ ծննդեան առաջին տարիներուն Քառասնորդական Պահքն ծնունդ առած են . եւ յայտնապէս վրիպակ է ումանց պնդելն՝ թէ չորրորդ դարուն՝ դեռ եւս առ հասարակ Եկեղեցին չունէր այդ սովորութիւնն : Վկայ են, Տերտուղ. (ընդ. Հոգեւորակ.) Ս. Եպիփան (հաւատ. յանդ.), Ս. Աւգոստինոս (թղթ.), Ս. Յերոնիմ (Առ Մարկ.), եւն. :

Պահոց խստութիւնն կատարեալ էր. այն՝ ինչ որ ընականն եւ ինչ որ կը հասկցունէ Պահք բառն . բոցարձակ ծով : Փրուկատուոսի վկայութեան զացած պահուն տեսանք հաւատացեալ Եղբարքն որ ջուր կը մատուցանեն բաժակաւ, որպէս զի զօրանայ . (չփոթինք խառնել բայէն, լի, լեցուած ըսել է) . կը մերժէ նա ըսելով՝ տակաւին լուծման ժամն հընչած չէ, տակաւին իններորդ ժամ չէ : Պրուտինտիոս իր երգերուն մէջ կը պատմէ զայդ . Տերտուղիանոս (Յղ, Պահոց Զ.) կը վկայէ : Միայն հիւանդներու հրաման կար այդ Պահքն քիչ մը ցուրտ ջրով լուծելու . Ս. Յերոնիմոս կը յայտնէ այս բանս առ Եւստոք . թղթովն :

Սովորական Պահոց օրերուն՝ ժամն իննին հազորդելով Ս՝ Ճաշակին՝ կը լուծէին սուգն . առածնին ջուր էր միայն եւ հաց . Առաքել . Սահմանք (Ժէ) այսպէս ունին . « Հաց եւ բան- ջար . մի գինի , մի միս » . Թուի թէ առ հասարակ նախնա- կան Եկեղեցւոյ սովորոյթն էր այս . իսկ զոր ոմանք կը չա- փազանցէին՝ չկարծեմ թէ այս է՝ այլ այլ ինչ . ընդդէմ որոց Պաւղոս կը գրէ ի թուղթս .

Զորորդ դարուն Արեւելեան Եկեղեցին չոր պտուղն կամ չիրն ընդունուեցաւ եւ թոյլ տուաւ . այլ ոչ աւելի քան զայդ . ինչպէս յայտնի է Լաւողիկեան Ժողովոյ Ս . կանոնէն , որ խստիւ Յամաքակերութիւն կը հրամայէ Քառասորդաց մէջ : Տերտուղիանոս յիշեալ հատուածին մէջ կը յիշէ Յամաքակե- րութեան սովորութիւնն երկրորդ դարուն յարեւմուտս : Պաւ- սամոն կը վկայէ (ԺԴ կանոն . Գաղատ . Ժող .) թէ մինչեւ Թ դար Արեւելքի մէջ տեղ տեղ պահուած էր այս սովորութիւն : Ի՞նչ կ'ըսէ արդեօք մեր Քննադատն այս մասին , չի՞ նմանիր այս մեր Եկեղեցւոյն Աղցից , Աղցմէայց , Աղոռացից : Մինչ դեռ Արեւմտեան Եկեղեցին եօթներորդ դարէն սկսեալ ոչ միայն եփեալ ունդ՝ այլ եւ ձուկ եւ ջրային թռչուններն կ'ըսկսի թոյլ տալ ի լուծումն պահոց :

Լատերանեան Թանգարանին մէջ Ս . Հիպպոլիտի արձանին տակ քանդակուած կը մնայ նախկին Եկեղեցւոյ սովորու- թիւնն՝ Քառասորդական Պահոց կիւրակէներն լուծելու : « Կիւ- րակէն պահել զայթակղութիւն է » . կ'ըսէ Ս . Աւգոստ . թուղթ . 22 . եւ ոչ թէ սովորութիւն՝ այլ հարկ է կ'ըսէ լուծել . Solvere oportet jejunium ubi dominica inciderit . Ինչո՞ւ այս . վասն զի ցնծութեան օր է , վասն զի Ս . Հացն կը բեկանի եւ Քրիս- տոս կը յայտնուի . վասն զի սուգ եւ ցնծութիւն չեն միաբա- նիր : Ըստ այսմ Ծովաց մի պատարագիւն որ ըստ Մեծ Քրի- նադատիս կը կարծուի թէ հաշտեցուցիր է այս երկուքն՝ հրա- շալիք է չնաչխարհիկ : Զ՞նմանիր այս մեր Եկեղեցւոյն :

Մեծ Պահքն՝ ամեն Եկեղեցի նոյն կերպով պահած չէ . Արեւելեայց ընդհանրապէս սովորութիւնն եղած է չորրորդ դարէն սկսեալ՝ կամ քիչ առաջ կամ յետոյ , կիւրակէին նման շաբաթ օրն լուծել պահքն : Այդ օրուան համար տեսանք Լա-

ւողիկեան ժողովոյն կանոնն . որով կ'օրինադրուի Ս . Հացն
բեկանել . վասն զի կիրամուտք է չաքաթն . Լաւողիկեան նոյն
ժողովոյն ԼԱ կանոնովն կը տեսնենք առ հասարակ Քրիստո-
նէութեան Պահոց օրերուն ոչ միայն չպատարագելն , այլ եւ
ոչ իսկ Ս . վկայից տօնախմբութիւնն կատարել , բաց ի չա-
քաթ օրէն : Տես եւ համեմատէ Տոկետ . ժողով . Ժ . 1 :

Նման չէ՞ այս մեր Եկեղեցւոյն ըրածին : Մինչեւ վեցե-
րորդ դար այսպէս չէ՞ր ըներ Արեւմտեան Եկեղեցին եւս :

Քրիստոնեայ Եկեղեցին հրէական ժողովարանէն կ'առնէ
եւ կ'իւրացունէ մովսիսական սեպական մի պահոց սովորու-
թիւնն . ըստ որում անոնք չորրորդ՝ հինգերորդ՝ եօթներորդ
եւ տասներորդ ամիսներու մէջ մի մի օր կ'ըսէին : Եկե-
ղեցին կ'ընդունի զայդ սովորութիւն , եւ խրաքանչիւր Եկե-
ղեցի իրեն առանձին եւ անորոշ ժամանակաւն կը պահէ այդ
օրերն : Տես առ այս Ս . Իսիդորի Սեփելիացւոյ Յղ . Աստուած-
պաշտ . Ա . 37 :

Առ հասարակ Եկեղեցին ԺԱ դարէն առաջ նոյն անորոշ
ժամանակն կը պահէ , ընդհանրապէս ամբողջան չուրջը : Այդ
է Հոգեգալստեան Եղիական կոչուած Պահքն ի մեզ : Ուր-
բանոս Բ Հոովմայ հայրապետին օրով Արեւմտեայք կը կար-
գեն զայդ հաստատուն ժամանակաւ Չորից եղանակաց պահք
կոչմամբ :

Եկեղեցւոյ նախկին դարուց մէջ եպիսկոպոսունք միայնակ
չէին բեկանել զՀացն (պատարագ) այլ ուրիշ եպիսկոպոսներու
եւ կամ քահանայից հետ որք նուիրագործող էին միասին :
Այս՝ վերջին դարուց ծնունդ կամ նորելուկ սովորոյթ կամ այլ
ինչ՝ (ինչ որ կը կարծէ Մեծ . Քրիստոսա Բաղմալէպի անցեալ
թուոց մէջ՝ եւ նոյնին առանձին հրատարակութեան մէջ՝)
չէ՞ : Տես Ս . Աթմաս ջատագ . Բ եւ այլն : Այլ փոխանակ
առանձնութեան՝ միաբան սեղանակցութիւն . ինչ որ էին Ա-
ռաքելոց ժողովքն Փրկչին յարութենէն առաջ եւ յետոյ . ինչ
որ ունինք այսօր Քահանայի եւ Եպիսկոպոսի ձեռնադրութեան
օրն : Իբր վկայութիւն կրնանք կարգել նաեւ Եփեսոսի ժողո-
վին ԺԳ գլուխն , Պասսիանոսի խօսք (Քաղ . Ժող . Գործք . Դ) :

Երբ Եպիսկոպոս մը միւսին կամ քահանայից դատուն այցելու-
թեան երթար, սովորութիւն ունէին միասին պատարագելու .
(Ուրան . Ս. Պաւլին. կենսագր. եւն. եւն.) : Այս է Լամբրո-
նացւոյն ըրածն եւ ըսածն. եւ ոչ այն զոր կ'ըսէ Մեծ. Քննա-
դատս :

Յարեւելս Ս. Բարսեղ կը վկայէ՝ թէ չորրորդ օր մ'ալ
աւելցաւ պատարագելի, չաբաթն, իր օրերուն. այդ է չորրորդ
դարուն : (Թղթք ՄՁԹ. առ կեսար Պատրիկ) : Սոյն դարուս
յարեւմուտս ամեն եկեղեցի նոյն կարգը չունէր . « Յոմանս ,
ըստ Ս. Աւգոստինեայ առ Յանուար թղթ ԾԴ չկար օր որ
չմատչէր , այլուր կիւրակէ եւ չաբաթ կը մատչէր , իսկ
այլուր միայն կիւրակէ : » Ըստ կրկնակ առաքելական դարուց,
նոյն ինքն դարձեալ կը հաստատէ՝ թէ այդ ամենօրեայն Ափրի-
կէի մէջն էր . (Թղթ. Անդ. ՂԸ) . եւ Յերոնիմոս (Թղթ ԻԸ)
Սպանիոյ մէջ կը վկայէ իր դարերուն հանապազօրեայ պատա-
րագելու սովորութիւնն :

Իսկ յարեւելս Յոյն Եկեղեցւոյն մէջ Դ. դարուն կը տես-
նենք ի Կ. Պոլիս նոյնպէս . (Ոսկեք. Ներքող Բ. Թղթ. Եփես) :
Հանապազօրեայ Պատարագն կ'ընդհանրանայ յարեւմուտս Զ
դարուն միայն : Վկայ են Դեղասեան եւ Գրիգորեան կանո-
նադրութիւնք :

Սակայն այս ամենն միշտ հանդիսաւոր պատարագ էր :
Այո՛, եւ այո՛ եւ ոչ թիւ , ինչպէս Մեծ. Քննադատս կը կարծէ :

Ե դարէն յետոյ ոչ միայն հանապազօրեայ մի անգամ յա-
ւուր կը մատչի հանդիսաւոր պատարագն յԱրեւմուտս , այլ եւ
կրկին . քանի մը տօնական օրերուն : Այս թէ Եպիսկոպոսի
եւ թէ Քահանայից չրաման էր : Ականջը խօսի Քննադատին :

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹ.

(Շարայարեյի)

ԳԱՆՁԱՐԱՆՔ ՀԱՅ ԼԵՋՈՒԻ

Ն Ե Մ Ե Ս Ի Ո Ս Ե Մ Ե Ս Ա Յ Ի

(Շարունակութիւն տես քիւ 16)

Հոգւոյ եւ մարմնոյ միութեան վրայ խօսելով՝ Անճին եւ մարմնոյ միութեան կից կը յիշէ ոմանց երրորդ ինչ կարծեւն . եւ կ'ըսէ՝ Միտք : Երրորդիս յիշատակն բոլորովին անծանօթ չէ նախնեաց , եւ ոչ իսկ հիմնական գիտութեանց . այլ ոմն Ս. Հայրերէն կ'ըսէ՝ Շունը եւ Հոգի եւ Մարմին : Անճն ըստ մեր լեզուի բուն իսկ Հոգին է , որոյ բարձրագոյն առմամբն կը կոչի այժմ ի մեզ մարդն տմբողջ :

«Բանդի ամենայն որ ժողովի ի միոյ էութեան գոյացութիւն» . եռօրին — Substance , իսկ գոյացութիւն — Composition .

«Արդ , զիմարդ կայ՝ մարմին միաւորեալ ընդ անձին՝ տալաւին մնայ մարմին . . . անձն անմարմին գոյով եւ էապէս ըստ ինքեան , զիմարդ միաւորի ընդ մարմնոյ եւ մասն լինի կենդանւոյն , տմբողջ պահելով զիւրն էութիւն անչփոթ եւ անապական : » Իմաստասիրական լեզուն կը շարժի աստէն , այլ որչափ զեղեցիկ . որչափ սիրուն դարձուածներով . ահա գաղղիականն . Comment l'âme qui est incorporelle et qui a sa substance propre , peut-elle s'unir au corps et devenir partie integrante d'un animal , tout en conservant sa substance propre , distinctement et incorruptiblement ? Դիտելի է համառօտ տողերու մէջ անգամ հայ թարգմանչին խոր ուշն եւ կորովամիտ արթնութիւնն . եռօրին բառն վարեց քիչ առաջ substance ի համեմատ , այժմ նոյն բային մակբայակերպն էապէս նոյն իմաստիւ . այսինքն՝ որ ըստ ինքեան՝ ինքեան՝ սեպհական՝ էութիւնն ունի . «գոյով էապէս ըստ ինքեան : »

Միանալ եւ միաւորել կրկին նման բայեր ըստ հնչման ,

այլ մեծ զանազանութեամբ իմաստասիրական ընդունմանն . առաջինն գոյութիւն ունի վերացական՝ միութիւն . իսկ երկրորդն՝ միաւորութիւն , Միութիւնն թուական առմամբ unitéն՝ յայտնի է թէ միաւորի իմաստէն բաւական խտրութիւն ունի ըստ քերականութեան . վասն զի միաւորն միակն է թանձրացեալ , իսկ միութիւնն՝ յինքեան էութիւն միոյ : Միաւորութիւն դարձեալ այնչափ խտրութիւն իմաստի՝ միութիւն բառէն , որչափ գոգոսքիւնն՝ (շոյգ բլլալ , զուգիլ)՝ գոգասորութեան . միանալ եւ միաւորիլ նոյն այս կշռով կը հեռանան իրարմէ , ինչպէս զուգիլ եւ զուգաւորիլ : Դիտելի գլխաւոր կէտերէն մին ալ առաջնոյն ներգործական իմաստն է , մինչ երկրորդինը կրաւորական եւ չէզոք : Այսչափ փափուկ կշռոց գէժ՝ որ բացարձակ հարկ է փիլիսոփային եւ աստուածաբանին՝ ինչ զայրոյթ եւ ինչ սարսուռ կ'ըզգան միտք եւ սիրտ զգայուն՝ երբ ոչ միայն անտեղեակ սրտեր այլ եւ հակառակորդ մտքեր զինուած կը ժպրնին նախնի Ս . Հարց գրին խարդախել Միութիւնն աւերելով եւ Միաւորութիւնն անհաճ եւ անճան բառն սպրդել տալով մեր աստուածային պաշտաման ամենէն վեհ եւ երկրպագելի խորհրդոյն խորհրդական պահուն : « Հաւաստեալ եւ առանց ցնորից մարդ եւ անշփոթ միութեամբ մարմնացեալ յԱստուածածին եւ ի սուրբ կուսէն » : Ո՛հ , մինչեւ ո՛ւր մարդկային ժպիրձ ձեռքն կրնայ ժամանել . գէթ այդ խորհրդական պահուն չունենա՞յ սիրտն պահ մը դադար . ինչո՞ւ այդքան չար է ո՛հ մարդ արարածն , թող իր անձն յարգէ գէթ , յարգէ գէթ սրբազան Հարքն , յարգէ գէթ կրօնից սրբութիւնքն , մանաւանդ զի պաշտօնեայ է կոչուած այդ սրբութեանց :

Նեմեսիոս մզեց զիս հոս . եւ ահա խառնել եւ խառնակել բայերուն վրայ կը դարձունէ խօսքն . être mêlé ensemble comme le vin et l'eau , խառնակել որպէս զգինի եւ զջուր : Բառ մը զանազան առումն կրնայ ունենալ , եւ ոչ ոք կրնայ հակառակիլ ասոր , եւ մանաւանդ հարկ մ'է այդ . խառնումն եւ խառնել՝ միութիւնն է առաջին առմամբ , ներգործական . այլ ոչ պարզ՝ այլ ազնուական իմն իմացուածով՝ աւելի սերտ միութիւն . ուսկից շատ բառեր . որով ըստ հետեւութեանն կը ծնանի՝ կրաւորականն : Ըստ այսմ հայերէն կ'երգենք . « Զնոր խառնաբանդ հրաշալի նոր խառնման Բանին եւ մարմնոյ . » որով կ'ունենանք ազնուական սերտ միութեան կատարուած տեղւոյն եւ զայդ ամփոփողին համար՝ խառնաբան բառն :

Հայերենի մէջ դաշխուրանն եւ բաժակ խառնարան կը կոչուին , վասն զի պատուական գինին կ'ամփոփեն . աստի խառնել բայն զգինին ի բաժակն , լեցունել ամփոփել սերտիւ . վասն զի կերպով իւրիք խմորումն յինքեան կը զործուի անդէն , այլ ոչ խառնակումն . ոչ չփոթութիւն , եւ ասկէց աւելի պատշաճական բառ քրիստոսական կրօնից անճառ խորհրդոյն համար՝ Մարդեղութեան կ'ըսեմ՝ կարծեմ թէ չէր հնար գտնել աստուածաբանական կշռով : Սակայն այս պատուական գաղափարներ ինչ արժէք ունին յանդուգն մտաց տգիտութեան առջեւ . կ'աւրէ այդ սրբութիւնքն կը քանցէ կը քեցէ , եւ անպաղատաբար . « Զնոր միարանդ հրաշալի նոր միաւորման »

Ոչ միայն մեր Հարց՝ այլ եւ Յունաց եւ Լատինաց եւ Ասորեաց պատուական է այդ խառնումն եւ խառնել բայն . Գրիգոր Նազիանզացի Զատկին ճառին մէջ , կը կրկնէ ու կ'երեքնէ . Ս. Եփրեմ Շարականներու եւ բանին Տնօրէութեան մէջ . Տերտուղիանոս Յղ. Մարմն . Քրիստոսի . Ս. Աւգոստինոս Առ Վոյուս . թղթոյն մէջ . Ս. Լեւոն Հայրապետ Հռովմայ , ի Ծնունդ Տեառն . Ս. Պետրոս Ոսկեբան յԱւետումն . եւն . եւն . անթիւ գործածութիւններ , եւ մանաւանդ թէ սեպհական ընտրութիւն այդ բառին : Եւ ո՞վ արդեօք պիտի զօրէր այսքան հեղինակութեանց դէմ , այսչափ զօրութեանց առջեւ . բայց եթէ յանդուգն . բայց ի վրաս անձին , Հայերէն խառնելն ոչ երբէք շփոթել նշանակած է , ոչ առաջին եւ ոչ յետին առմամբ , սակայն կ'ենթադրուի հայերէն լեզուի մէջ . այլ է ճաբաներէն : Խառնել կ'ըսենք հոգին մարմնոյ , հրեշտակներն մարդոց , աղօթքն լուութեան խառնել , ձեռք ձեռքի , սիրտ սրտի , յօդուած յօդուածի , եւ այլն , որ միութիւն կը նշանակէ , միաւորութիւն , զօդ յօդ , զուգութիւն , եւ այլն , եւ ոչ բնաւ խառնակութիւն չփոթութիւն :

(Շարայաբելի)

Ս. ՍԱՐԳԻՍ — Ս. ԱԳՆԷՍ

Petit journal ր 1895 յունուար 22 ր թուին մէջ հետեւ-
եալ հետաքրքրական պատառիկն գտնաւով՝ թղթապանակիս
անկեան մէջ ձգած էի . Ահա թարգմանութիւնն .

« Երէկ՝ 21 յունուար ամուսնանալու փափաքօղ օրիոր-
դաց պաշտպանին Սրբուհի Ագնեսի տօնն էր : Զրոյցն կ'ըսէ՝
թէ այն աղջկունք որ ջերմեռանդ պաշտօնատարք են Սրբուհի-
ւոյս՝ յունուարի 20ի գիշերն մինչեւ 21 լուսնայ՝ երազի մէջ
կը տեսնեն իրենց սահմանուած փեսայքն :

Այս չափ է հատուածիկն . Պատ . Ընթերցողաց ծանօթ է
մեր մէջ հնուց ի վեր պաշտուած այս սովորութիւնն Ս. Սարգսի
տօնին . Օրերով առաջ կատարուած յատուկ ծովապահութիւնք
տքնութիւնք եւ արարողութիւնք ընդ երկար քննութեամբ
քաղաքիս թերթերուն մէջ հրատարակուեցան երբեմն : Մեր
նպատակն է ցոյց տալ այսչափ իրարմէ ըստ ամենայնի հոռու
կրկին ազգաց մէջ նոյն այս հետաքրքրականիս գտնուիլն , եւ
նոյնչափ դարմանալի նաեւ՝ այդ երկուքին նոյն ամսոյ մէջ
կատարեն այդ ընտանի սովորութիւնն :

Ս. ԳՐՈՑ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Շարունակութիւն տես քիւ 20)

Ը. Բաբելոնի գերութենէն՝ մինչեւ Քրիստոսի ծնունդը : Այս պարբերութեան համար , առաջին թուական մը կուտայ Երեմիա , ԻԲ. 11 . բայց մեկնիչներ չեն համաձայնիր՝ եօթանասուն տարի տեւող այս գերութեան սկզբնաւորութեան կէտին վրայ : Ոմանք զայն կը սկսին առաջին գերեզարութենէն , որ պատահեցաւ Յովակիմայ չորրորդ տարին , յամին 608 կամ 606 , ըստ հասարակ հաշուոյ , եւ կը գտնեն 70 տարի՝ մինչեւ Կիւրոսի հրովարտակը , զոր հանեց յամին 536 (կամ 538) , Հրէից հրաման տալու Երուսաղէմի տաճարին վերաշինութեան համար : Ա. Եզր , Ա. 1 : Ոմանք ալ իբր սկիզբն կ'առնուն Երուսաղէմի կործանում , Բ. Մնաց , 12. 21-23 , յամին 599 , եւ իբրեւ վախճան՝ տաճարին վերաշինութեան շարունակունակութիւնն , որ եղաւ յերկրորդ ամի Դարեհի , որդւոյ Հիստասպայ , Անդէոս , Ա. 1-14 , եւ Ա. Եզր , Ե. 1 , յամին 519 :

Ինչ որ ալ ըլլայ բաբելոնական գերութեան սկիզբը , զոր նախագուշակած էր Երեմիաս , Կիւրոսի ի Բաբելոն թագաւորելուն առաջին տարին , յամին 536 , գերիներէն շատերը վերադարձան ի Հրէաստան , առաջնորդութեամբ Զօրաբարէլի եւ Մեծի Քահանայապետին Յեսուայ , եւ հասած չհասած , Երուսաղէմայ տաճարին վերականգնումին համար հարկաւոր եղած նախապատրաստութիւններն ըրին : Բայց բազմաթիւ խոչընդոտներու պատճառաւ , սոյն չէնք չկրցաւ աւարտել մինչեւ ցվեցերորդ ամ Դարեհի , այս է յամին 516 : Ա. Եզր , 2, 15 : Արտաշէսի եօթներորդ տարին , Եզր ուրիշ գերիներ բերաւ ի Յուդայաստան : Ա. Եզր , Է , 7 : Արտաշէսի քսաններորդ տարին , Նեևի , արտօնութիւն ստացաւ Երուսաղէմի պարիսպներն ու դռները շինելու : Բ. Եզր , Բ. 1-8 : Այսօր կը վիճաբանուի այս թագաւորին նոյնութեանը վրայ : Մեկնիչներէն շատերը կ'ընդունին որ Եզր ու Նեեմիաս , տասուիրեք

տարի հեռաւորութեամբ , կարող եղան շահիլ մի եւ նոյն ար-
քային չնորհքը , զոր կը նոյնացնեն Արտաշէս Ա. ի հետ , որ
անուանեցաւ Երկայնաձեռն , եւ թագաւորեց 464 էն մինչեւ
424 : Ուստի Եզրաս այս կարաւանին առաջնորդած պիտի լինի
յամին 457 , եւ Նեհեմիաս Երուսաղէմի պարիսպները բարձ-
րացուցած պիտի ըլլայ յամին 444 , եւ ի Պաղեստին մնացած
պիտի ըլլայ մինչեւ 433 , թագաւորութեան երեսներորդ տա-
րին : Բ. Եզր , Ե , 14 : Իսկ ոմանք Արտաշէս Բ. ը կը գնեն ,
որ անուանեցաւ Մնեմոն : Վան Հոնաքէր երկու թագաւոր-
ները կը գանազանէ , կ'ըսէ թէ Նեէմիաս Երուսաղէմ եկաւ
Արտաշէս Ա. ին քսաներորդ տարին , իսկ Եզրաս , փոխանակ
տառուիրեք տարի առաջ վերադարձած ըլլալու , հրէական կրօն-
քը վերականգնանացուցած էր յիսուսեւութը տարի աւելի վերջ ,
Արտաշէս Մնեմոնի ժամանակ (404-358) :

Նէէմիասէն , որու վախճանը անձանթ է , մինչեւ ցՄա-
կաբայեցիս , 260 տարուան տարբերութիւն մը կ'անցնի , որու
վրայ քիչ բան գիտենք եւ որու ժամանակագրութիւնը Ս. Գիրք
չճշդեր : Բայց Մակաբայեցւոց երկու զրքերը իրենց պատմած
ղէպքերը կը թուարկեն , ըստ թուականին Սելեւկեանց : Այս
թուականը կը սկսի աշնան յամին 312 Ն. Ք. : Ուստի հեշտին
է Մակաբայեցւոց զրքերուն թուականներն որոշել : Մատա-
թիաս ապստամբեցաւ ընդդէմ Անտիոքոսի Եպիփանու յամին
145 Սելեւկեանց , հետեւաբար յամին 167 նախ քան Քրիստոսի
թուականը . եւ հետեւեալ տարին : Ա. Մակ. , Բ , 70 : Իւր
որդին Յուդաս , ապստամբութեան պարագլուխ եղաւ մինչեւ
իւր մահը , յամին 161 : Ա. Մակ. , Թ , 3 եւ 18 : Յովնաթան ,
Յուդայի եղբայրը , չարունակեց կոիւր մինչեւ 143 : Յամին
142 , յառաջնում ամին Սիմոնի (Շմաւոն) , Հրէից ազգը անկախ
եղաւ : Ա. Մակ. , ԺԳ , 41 եւ 42 : Սիմոնի , որ մեռաւ 135ին ,
յաջորդեց իւր որդին , Յովհաննէս Հիւրկանոս : Ա. Մակ. ,
ԺԶ , Հրէից պատմութեան մնացորդին համար Ս. Գիրք ուրիշ
թուական մը չնշանակիր եթէ ոչ մեծին Հերովդի մահը : Այս
ժամանակամիջոցին մէջ Հրէաստանը կառավարող իշխաններն
կամ թագաւորներ՝ եղան , Յովհաննէս Հիւրկանոս Ա. , 135 -
107. Արիստոբուլոս Ա. , 107-106. Աղէքսանդր Յանէս , 106 -
79. Հիւրկանոս Բ. , 79-66 . Արիստոբուլոս Բ. , 66-63. Հիւր-
կանոս Բ. երկրորդ անգամ , 63-40 . Հերովդէս Ա. , 40-4 , նախ
քան քրիստոնէական թուականը :

Թ. Յիսուսի կենաց տեւողութիւնը . Բրիստոնէական թուականին սկիզբը հաստատուեցաւ ի վեցերորդ դարու , կրօնաւորի մը ձեռքով , որ կ'անուանէր Դրոնեսիոս Փռքը , յամին 754 ի շինութենէն Հոովմայ , Ըստ իրեն կարծեաց , Տէրն մեր ծնաւ ի 25 Դեկտեմբերի յամին Հոովմայ 753 , Բայց նա սխալեցաւ իւր հաշւներուն մէջ եւ քրիստոնէական թուականը չորս տարի աւելի ուշ սկսեցուց : Տեառն մերոյ ծննդեան թուականը վիճուած է : Ինչ որ ստոյգ է , Յիսուս Բրիստոս ծնաւ Հերովդէսի Ժամանակ , Մաաթ . , Բ , 1 , երբ Աւգոստոսի հրամանաւ աշխարհապիր մը կը կատարուէր . Դուկ . , Բ , 1 — 5 : Աւետարանական պատմութեան այս երկու կէտերուն որոշումը կը ճշդէ Յիսուսի ծննդեան տարին , Ըստ Յովսեպոսի , Հն . Հր . ԺԸ , Ը , 1 , եւ Պատերազմ Հր . , Ա , ԼԸ , 8 , Հերովդէս թագաւորեց երեսուն եւ եօթը տարի , եթէ իր թագաւորութեան տարիները հաշուի առնուին՝ իւր թագաւոր ըլլալը Հոովմէական Ծերակոյտէն ճանչցուելէն վերջը . եւ երեսուն ու չորս տարի , եթէ իր իրական թագաւորութիւնը հաշուուի իւր Երուսաղէմ մտնելէն վերջը : Արդ Հոովմ զՀերովդէս Պաղեստինու թագաւոր հռչակեց ի հիւպատոսութեան Դոմիտիոսի Կալվինոսի եւ Ասինիոսի Պոլլիոնի . յամին 714 Հոովմայ , 40 տարի Բրիստոսէ առաջ , Հերովդէս Երուսաղէմի արեւց ի հիւպատոսութեան Վիրսանիոսի Ագրիպպայ եւ Կանինիոսի Կալլոսի , յամին 717 Հոովմայ կամ 37 տարի քրիստոնէական թուականէն առաջ : Իւր որդւոց եւ յաջորդաց թագաւորութեանց տեւողութենէն կրնայ եզրակացուիլ որ Հերովդէս մեռաւ նախ քան 7 Նիսան կամ 2 Ապրիլ այսր տարւոյ : Եթէ Յիսուս ծնաւ ի 25 Դեկտեմբերի , այս չկրնար եղած ըլլալ 749ին Դեկտեմբեր 25էն ուշ :

Ուրիշ թուականներ մեզի պիտի առաջնորդեն զիսնալու թէ արդեօք Յիսուսի ծնունդը քանի մը տարի աւելի առաջ եղած է : Ա . Դուկաս Բ . 1 , կ'ըսէ որ այս դէպքը պատահեցաւ երբ հռովմէական աշխարհին առաջին մարդահամարը կատարուեցաւ , երբ Կուիրինիոս (Quirinius, ըստ Վուլկադայ Cyrius, Կիրինոս) Ասորոց կառավարիչ կամ կուսակալ էր : Արդ , ըստ Յովսեպոսի , Հն . Հր . ԺԸ , Ա , 1 , Կուիրինիոս Հրէաստանի մարդահամարն ալ կատարելու հրամանաւ յԱսորիս առաքուեցաւ՝ Ակտիոնի պատերազմէն երեսունուեօթը տարի վերջը , այսինքն Հերովդէսի մահուէն չուրջ տասը տարի վերջը , երբ

Արքեպիսկոպոս զահընկէց եղաւ եւ Յուդայաստան Հռոմէական միահեծան պետութեան կցեցաւ : Ի վերին երեսս հակառական այս հանգամանքը հաշտեցնելու համար , ամէն կերպ ենթադրութիւնները հնարեցին : Պրովարի բառը մեկնեցին իբրեւ թէ եղած ըլլար Պրովտեյա , որ իմաստով կը գործածուի եթէ ոչ ի նոր Կաթարանի , գոնէ դասական մատենագիրներու քով : Թարգմանուեցաւ «Այս աշխարհագիրը եղաւ՝ Կուիրինիոսի զՅուդայաստան կառավարած ժամանակ եղած աշխարհագիրէն առաջ» : Բայց Մօմսէն ապացուց որ 1764ին ի Թիվօլի արձանագրութիւն մը՝ վանուեցաւ որ միայն Պուրխա Սուլպիկիոս Կուիրինիոսի կրնար յարմարիլ : Արդ ասոր մէջ կ'ըսուի թէ նա երկու անգամ Ասորոց կուսակալ եղաւ . «Վերադառնալ զԱսորիս (կայաւ.)» Ուստի այլ եւս կարեւոր չէ մեկնաբանութիւններ ստեղծել՝ դժուարիմայ եւ բռնադատեալ : Սակայն եւ այնպէս դժուարութիւնը չվերնար . որովհետեւ Կուիրինիոսի առաջին կուսակալութիւնն յԱսորիս կրցաւ տեղի ունենալ հազիւ յամին Հռոմայ 751 , կամ ամենէն չուտ՝ 750ին վերջերը , հետեւաբար Հերովդէսի մահուընէն վերջը : Այս դժուարութիւնը հարթելու համար , մտածեցին որ Ղուկասու պատմած աշխարհագիրը սկսած էր նախ քան 750 , այն ժամանակին կուսակալին ձեռք , որ կրնայ եղած ըլլալ Սենտիոս Սատուռնինոս , զոր կը յիշէ Տերտուղիանոս ընդդ. Մարկիոնի , Դ , 19 . բայց Հերովդէսի մահուան պատճառաւ ընդհատուելով , չկրցաւ աւարտել եթէ ոչ երբ Կուիրինիոս , շուրջ 751ին , սկսաւ վարել իւր գաւառը : Այսպէս իմանալով , Ղուկասու բնագիրը կը հաստատէ անոնց կարծիքը որ Փրկչին ծնունդը 750էն առաջ կը գնեն : Եւ յիշուի , ինքնակալութեան ընդհանուր մարդահամարին հրովարտակը , տիեզերական խաղաղութիւնէն յետագոյն եղած պիտի ըլլայ , որ նուիրագործուեցաւ ի Հռոմ գրտնուող Յաննոսի տաճարին դուռը փակելով , Իսկ այս դէպքը պատահեցաւ 756 - ամին ամառուան մէջ , մեր թուականէն ութը տարի առաջ : Ուստի Յիսուսի ծնունդը պէտք է դրուի Հռոմայ թուականին սա երեք տարիներուն մէկուն մէջ , 747 , 748 եւ 749 :

Ժամանակագիրներէն չատերը այս երեք տարիներէն մէկը կ'ընտրեն եւ իրենց կարծիքը կ'արդարացնեն՝ Փրկչին ծննդեան եւ Աւետարանի ուրիշ ղեպուածոց մէջ համեմատութիւններ կազմելով : Արդ Ս. Ղուկաս կը պատմէ զարձեալ , Դ , 1 եւ 23 ,

որ Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ իւր քարոզութիւնը սկսաւ Տիբերիոսի տասնուհինգերորդ տարին , եւ թէ Յիսուս չուրջ երեսուն տարեկան էր երբ մկրտութիւնն ընդունեցաւ իւր նախակարապետին ձեռքէն : Տիբերիոսի տարիները երկու կերպով հաշուեցին : Եթէ ընդունելու ըլլանք հասարակ հաշիւը , Տիբերի թագաւորութիւնը կը սկսի Աւգոստոսի մահուանէն , որ պատահեցաւ 19 օգոստոս 767 : Ուստի Տիբերիոսի տասնուհինգերորդ տարին կը հանդիպի 19 օգոստոս 781էն , ց19 օգոստոս 782 , մեր թուականին 28-29ին : Ճիշդ երեսուն տարի զեղչելով , Յիսուսի ծնունդը պիտի իյնայ 751ին . բայց այս թուականը անհաշտելի է Հերովդէսի մահուան թուականին հետ , 750ին : Ուստի «ամաց իբրեւ երեսնից» բառերը ընդարձակ իմաստով պէտք է առնուլ , եւ ըստ մտաց Քէրլէրի , այսպէս կրնայ ըսուիլ մարդու մը համար որ 25 տարիէ աւելի եւ 35է պակաս ունենայ : Եթէ Յիսուսի ծնունդը դրուի 747ին , Տիբերիոսի տասնուհինգերորդ տարուան մէջ 34 կամ 35 տարեկան եղած պիտի ըլլայ . իսկ եթէ ծնած է 749ին , 32 կամ 33 տարեկան եղած պիտի ըլլայ : Ժամանակագիրներէն չատերը Տիբերեայ տասնուհինգերորդ տարին կը հաշուեն ոչ ի մահուանէ Աւգոստոսեայ , այլ Տիբերիոսի՝ տրիպունեան իրաւանց ընկերակից ընդունուելէն , յամին Հոմայ 764 կամ 765 : Հետեւաբար պիտի իյնայ 779ին կամ 778ին : Ուստի Յիսուս 747 ծնած ալ ըլլար , իւր մկրտութեան ժամանակ չուրջ երեսունումէկ տարեկան եղած պիտի ըլլար :

Գալով Յիսուսի հասարակաց կենացը եւ քարոզութեան տեւողութեանը , հիներէն ոմանք զայն մէկ տարուան վերածեցին չնչին պատճառներու համար , զորս Ս. Իրենէոս , ընդդ. հերետ. , Բ. 22 , հօգրեղապէս հերքած է : Եւսեբիոս Կեսարացի , Պ. Ե. , Ա. 10. երեք տարի ու կէս կը հաշուէ զայն , Նորագոյն մեկնիչք այս թիւը կ'ընդունին , բայց Յովհաննու Աւետարանին մէջ բացայայտ եղանակաւ յիշուած Զատիկները միայն առնելով , եւ տօն հրէից (Յովհ. , Ե. 1.) ըսուածն ալ իբրեւ զատկական տօնախմբութիւն նկատելով , Սակայն չատերը Քրիստոսի քարոզութեան երկուք ու կէս տարի միայն կը վերագրեն , եւ Ս. Իրենէոսի ու Ս. Հերոնիմոսի հետ միայն երեք Զատիկ կը ճանչնան : Առաջինը անմիջապէս մկրտութենէն ետքը , Յովհ. , Բ. 13 . երկրորդը հացերու բազմանալու հրաշքէն քիչ ետքը , Յովհ. , Զ. 4 . երրորդը չարչարանաց

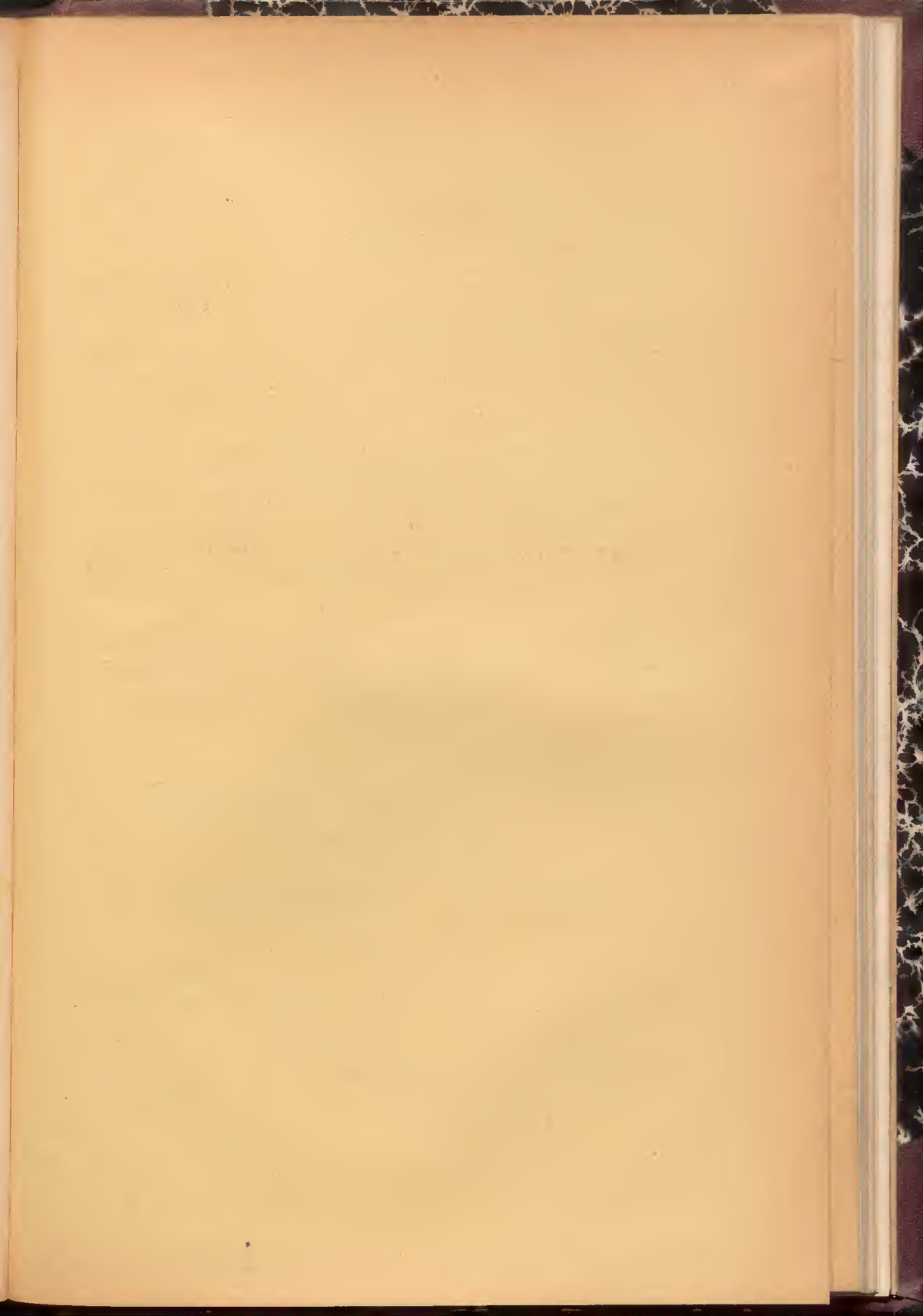
դատին եղաւ , ժԳ, 1 : Ուստի եթէ Տէրն մեր մկրտուեցաւ ի հնգետասաներորդ ամին Տիբերեայ , իւր առաքելութեան առաջին Չափիլը տեղի ունեցաւ յամին Հոռմայ 782, մեր թուականին 29ին, եւ վերջինը , չարչարանացը , յամին Հոռմայ 784 կամ 785, եւ մեր՝ 31 կամ 32ին :

Այսպէսով Քրիստոսի մահուան թուականը ճշգրտած կ'ըլլայ՝ մէկ տարւոյ միայն անստուգութեամբ . եւ կարելի պիտի ըլլար զայն ստուգել , որոշելով թէ ո՞ր տարուան մէջ մահուան օրը ուրբաթի կը հանդիպի : Մարկ. , ԺԵ, 42. Ղուկ. , ԻԳ, 54. Յովհ. , ԺԹ, 31 : Դչբախտաբար այսչափ պարզ խնդիր մը կը կնճռի, եւ կը մնայ գիտնալ թէ այս ուրբաթը Նիսան ամսոյն 14ը եղաւ թէ 15ը : Արդ այս կէտիս վրայ ժամանակագիրներն ու մեկնիչները երկու բանակի կը բաժնուին : Եթէ Փրկչին մահուան ուրբաթը 14 Նիսան էր՝ պէտք է ի բաց թողուլ 32 թուականը , յորում 14 Նիսանը սկսաւ չարաթ երեկոյին , եւ ընդունիլ 33 տարին , յորում այն օրը , ըստ հաշուելոյ Հրէից , հանդիպեցաւ հինգշաբթի երեկոյէն ուրբաթ երեկոյ : Իսկ եթէ Նիսանի 15ը վերադասուի , առաջին ամսուան այս օրը ուրբաթի կ'իյնայ միայն մեր թուականին 30, 31 եւ 34 տարիներուն , հետադասութիւնները 28 եւ 34 տարիներու մէջ փակելու համար : Այս կարճ տեսութենէն յայտ յանդիման կ'երեւի որ Յիսուսի Քրիստոսի կենաց թուականներն ու տեւողութիւնը անստույգ են : Միայն թէ զիտնոց աշխատութիւնները զգալապէս նուազեցուցած են անստուգութեան սահմանները : Ըստ այսմ կ'երեւի թէ Փրկչին ծննդեան թուականը պէտք է զնել Հոռմայ 747 եւ 749 տարիներուն մէջ , կամ 7 եւ 5 տարի մեր քրիստոնէական թուականէն առաջ . եւ իւր մահը՝ մեր թուականին 29 եւ 33 տարիներուն մէջ : Յիսուսի կենաց տեւողութիւնը պիտի ճօճայ առ նուազն 33 եւ առ առաւելն 38 տարիներու մէջ :

ԳԵՈՐԳ Վ. ԹԵՐԶԻՊԱՇԵԱՆ

(Շարայարեյի)

ԱՐՏՕՆԱՏԵՐ
ՅՈՎԱԷՓ ՇԷՂՐԷԱՆ



ՊԱՏԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
քղրատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խրաքանցիւր թիւ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولنشد